

Märkä pilvi ja vuosi 2004

PEKKA HAKKARAINEN – LEENA METSO

Johdanto

Vuotta 2004 voisi luonnehtia suomalaisen alkoholipolitiikan hulluksi vuodeksi. Tuontirajoitusten poistaminen EU-maista, poistojen ulottumisen koskemaan liikennettä Suomen ja Viron välillä sekä kotimaassa toteutetut huomattavat alkoholiveron alennukset tekivät keväällä 2004 mahdolliseksi hankkia alkoholia kouriintuntuvasti aikaisempaa halvempaan hintaan. Tilanne viritti julkisen kiinnostuksen alkoholikysymykseen huippuunsa: Kasvaako kulutus ja lisääntyvätkö haitat? Lisäksi voidaan kysyä, mitä kehitys merkitsee huumausaineiden käytön kannalta. Jos alkoholin kulutus lisääntyy, lisääkö se myös muiden päihdeaineiden käyttöä (additiohypoteesi) vai tapahtuuko pikemminkin niin, että huumeiden käyttö vähentyy sen korvautuessa lisääntyneellä alkoholin kulutuksella (substituutiohypoteesi)?

Historia näyttäisi puhuvan additiohypoteesin puolesta. Nuorten huumeiden käytön yleistyminen seurasi pienellä viiveellä nuorten juomisen lisääntymistä niin 1960- ja 1970-luvun vaihteessa kuin 1990-luvullakin (Hakkarainen 1992 & 2002). Toisaalta tiedetään, että huumeiden käyttötrendit muovautuvat pitkälti kansainvälisten nuorisokulttuuristen virtausten mukaisesti ja että myös sukupolvidynamiikalla on huomattava merkitys huumeiden käytön aaltomaiselle leviämismiselle (Hakkarainen & Metso 2003). Huumeiden käytön yleisyys voi näin ollen vaihdella alkoholin kulutuksesta riippumatta. Sukupolvitekijät saattavat vaikuttaa myös siten, että jokin kohortti eroaa muusta väestöstä esimerkiksi pidättyvyydessä niin huumeiden kuin alkoholinkin käytön suhteen. Näin tapahtui 1970-luvulla, kun alkoholin ja huumeiden käytön vahvan kasvukauden jälkeen nuorten alkoholin kulutus ja huumeiden käyttö vähenivät.

Huumeiden käyttö ja huumeongelmat lisääntyivät Suomessa voimakkaasti 1990-luvulla. Aivan viime vuosina huumeiden käytöstä ja huumeongelmista on tullut myös rauhoittavia tietoja. Huumekuolemat ja huumeiden käyttäjien hiv-tartunnat ovat vähentyneet, kasvutrendi huume-ehtoisessa sairastuvuudessa ja poliisin tietoon tulleessa huumerikollisuudessa on taittunut ja nuorten huumekekeiluissa ja käytössä tuttavapiirissä on havaittu tasaantumista tai vähenemistä (Ahlström & al. 2003; Virtanen 2004; Kouluterveyystutkimus, 2005; Piispa & al. 2005). Monissa muissakin maissa on todettu samansuuntaisia huumeitrendejä (Hibell & al. 2004; Huumeongelma Euroopan Unionissa ..., 2004; 2004 National ..., 2005). Samaan aikaan on saatu tietoja suomalaisnuorten alkoholin käytön väheneemisestä varsinkin humalakulutuksen osalta (Ahlström & al. 2003; Rimpelä & al. 2003; Vuori & al. 2004). Myönteinen kehitys Suomen huumeitilanteessa saattaa näin ollen heijastaa niin kansainvälistä ilmapiiriin muutosta kuin 1990-luvun nuoria hillitymmiin päihteisiin suhtautuvan nuorisokohortin esiinmarssiakin.

Raportoimme tässä artikkelissa syksyllä 2004 tehdyn väestökyselyn huumeiden käyttöä koskevia tuloksia. Ensiksi tarkastelemme huumeiden käytön kehitystä vertaamalla vuoden 2004 tietoja vuosina 1992 (Kontula & Koskela 1992), 1996 (Kontula 1997), 1998 (Partanen & Metso 1999) ja 2002 (Hakkarainen & Metso 2003) tehtyjen vastaavien tutkimusten tuloksiin. Miltä tilanne näyttää uusimman väestökyselyn valossa? Onko huumeitilanne rauhoittumassa? Toiseksi paneudumme muuttuneen alkoholitalanteen virittämistä tarkemmin siihen, missä suhteessa huumausaineiden käyttö on alkoholin kulutukseen. Tätä varten muodostamme edellä mainituista kyselyaineistoista laajemman yhdistelmäaineiston,

jonka avulla on mahdollista eritellä huumeekulttuurin rakenteellisia yhteyksiä alkoholikulttuuriin ja juomatapoihin.

Vuoden 2004 aineiston keruu

Vuoden 2004 päihdetutkimuksen aineisto kerättiin alkoholipaneelin yhteydessä siten, että Tilastokeskus lähetti kyselylomakkeen syksyllä 2004 paneeliotoksen (N = 1 786, ks. tarkemmin Mustonen & al. 2005) lisäksi siitä riippumattomalle, väestörekisteristä poimitulle lisäotokselle (N = 2 206). Lomake postitettiin näin ollen kaikkiaan 3 992 suomalaiselle 15–69-vuotiaalle henkilölle. Edellisen huumeekyselyn tapaan lisäkyselyn otannassa painotettiin nuoria, alle 35-vuotiaita ikäluokkia. Ahvenanmaa, laitoksissa asuva ja vaila vakituista asuntoa oleva väestö rajattiin otoksen ulkopuolelle. Lomakkeet palautettiin nimettömänä, eivätkä tutkittavien henkilötiedot ole olleet tutkijoiden tiedossa prosessin missään vaiheessa.

Kyselyyn vastasi 2 526 henkilöä. Vastausprosentiksi tuli siten 63, mikä on sama kuin vuonna 2002. Paneeliaineistossa vastausprosentti (76 %) oli selvästi korkeampi kuin lisäotoksessa (53 %). Nuorten 15–29-vuotiaiden miesten muita ryhmiä alempi vastausosuus paneeliaineistossa sisältää virhemahdollisuuden, jota on pyritty korjaamaan käyttämällä analyysissa väestöryhmittäisiä painoja. Painot tasapainottavat myös nuorten yliedustuksen lisäkyselyssä.

Paneelin ohella toinen poikkeama aikaisempien huumeekyselyjen asetelmaan on se, että lomakkeella oli nyt runsaammin alkoholiaiheisia kysymyksiä. Mieliä huumeista ja huumeepolitiikasta ei sen sijaan tällä kertaa tiedusteltu. Laaja-alainen juomatapoja kartoittavien kysymysten mukanaolo teki lomakkeen täyttämisen entistä vaativammaksi, mikä on saattanut vaikuttaa lisäotoksen vastausprosenttiin. Vaikutusta saattaa olla siltäkin, että saadun palautteen perusteella jotkut kokevat alkoholikysymykset enemmän yksityisasiaksi – ”mitä minun juomiseni muille kuuluu” – kuin hälyttäväksi nuoriso-ongelmaksi mielletyt huumeet. Muutoin tutkimus toteutettiin aikaisempia huumeekyselyjä vastaavalla tavalla, eikä huumeaiheisten kysymysten muotoiluissa ollut myöskään muutoksia. Tältä osin tulokset ovat suoraan vertailukelpoisia aikaisempien tutkimusten kanssa (aineistoista tarkemmin ks. Hakkarainen & Metso 2003).

Huumetrendit

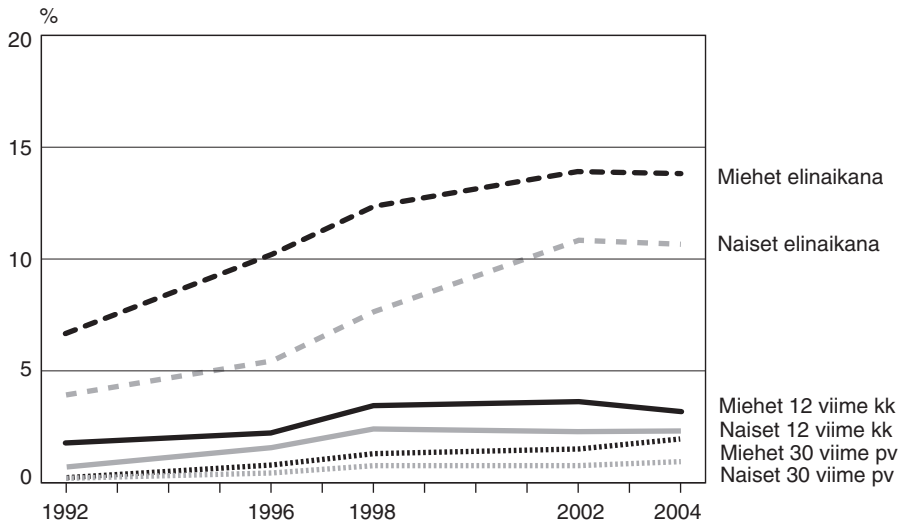
Kyselyissä huumeiden käyttöä mitataan kolmen peruskysymyksen avulla. Vastaaajilta tiedustellaan, ovatko he *joskus* (elinikäisprevalenssi), ovatko he *viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana* (vuosi-prevalenssi) ja ovatko he *viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana* (kuukausiprevalenssi) kokeilleet tai käyttäneet jotain huumausainetta, kuten hasista, marihuanaa, amfetamiinia, heroiinia tai muita vastaavia aineita. Lisäksi vastaajia pyydetään nimeämään käyttämänsä aineet. Kuvio 1 antaa yleiskuvan huumekokemusten yleisyydestä väestössä vuosina 1992–2004.

Tilanne näyttää 1990-luvun murrosvaiheen jälkeisen selvästi tasoittuneen. Miehistä 14 prosenttia ja naisista 11 prosenttia ilmoitti vuonna 2004 käyttäneensä tai kokeilleensa joskus elämässään jotain huumausainetta. Osuudet ovat samat kuin kaksi vuotta aiemmin. Vuosiprevalenssit ovat pysytelleet muuttumattomina vuodesta 1998 lähtien. Viimeksi kuluneiden 30 päivän aikaisessa käytössä miehillä on havaittavissa pientä nousua, mutta se ei ole tilastollisesti merkitsevä ja saattaa johtua satunnaisvaihtelusta.

Aikaisempien vuosien tapaan kannabis oli vuonna 2004 selvästi käytetyin huumausaine. Lähes kaikki jotain huumausainetta kokeilleista olivat käyttäneet myös kannabista: joskus elämässään kannabista ilmoitti käyttäneensä 12 prosenttia vastaajista, 14 prosenttia miehistä ja 10 prosenttia naisista. Muiden huumausaineiden kohdalla käyttäjien ja kokeilijoiden osuudet vaihtelivat heroiinin vajaasta puolesta prosentista amfetamiinin kahteen prosenttiin. Nuorten aikuisten keskuudessa luvut olivat korkeimmillaan: 20–29-vuotiaiden ikäryhmästä amfetamiinia ilmoitti joskus käyttäneensä 6 prosenttia, ekstaasia 5 prosenttia ja heroiinia tai muita opioideja reilu prosentti. Tältäkin osin lukemat ovat samalla tasolla kuin kaksi vuotta aiemmin (Hakkarainen & Metso 2003).

Saadaksemme tarkemman kuvan viime vuosien kehityksestä erittelemme taulukossa 1 kannabiksen käyttöä ikäryhmittäin. Tarkastelu tehdään vuodesta 1998 eteenpäin. Taulukon 1 mukaan kannabista kokeilleiden osuus nuorimmassa ikäryhmässä näyttäisi kääntyneen laskuun. Vuosiprevalenssi on pysytellyt tässä ikäryhmässä stabiilina, mutta viimeksi kuluneiden 30 päivän aikainen käyttö osoittaa lisääntymistä. Muutokset eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Seu-

Kuvio 1. Jotain huumausainetta käyttäneiden elinikäis-, vuosi- ja kuukausiprevalenssit miehillä ja naisilla 1992, 1996, 1998, 2002 ja 2004, %

Taulukko 1. Kannabista käyttäneiden ikäryhmittäiset elinikäis-, vuosi- ja kuukausiprevalenssit 1998, 2002 ja 2004, %

	1998	2002	2004
Elinikäisprevalenssi			
kaikki	10	12	12
15–24-v.	19	25	21
25–34-v.	19	19	23
35–44-v.	8	11	13
45–69-v.	3	4	4
Vuosiprevalenssi			
kaikki	3	3	3
15–24-v.	10	11	10
25–34-v.	3	4	4
35–44-v.	0	1	1
45–69-v.	0	0	0
Kuukausiprevalenssi			
kaikki	1	1	2
15–24-v.	3	4	6
25–34-v.	2	2	2
35–44-v.	0	0	1
45–69-v.	0	0	0

raavassa ikäryhmässä elinikäisprevalenssi osoittaa nousua, mutta se saattaa hyvinkin kuvastaa sitä, että 1990-luvulla huumeokeiluista innostuneiden nuorten osuus tässä ryhmässä on kasvanut. Tätä tulkintaa tukee se, että vuosi- ja kuukausiprevalensseissä ei vastaavaa nousua näy. Ikäryhmästä 35–44-vuotiaat noin joka kymmenes vastaaja ilmoitti joskus kokeilleensa kannabista, ja

tästä joukosta löytyy vielä jonkin verran henkilöitä, jotka ovat käyttäneet kannabista myös viimeksi kuluneen kuukauden tai vuoden aikana. Kun siirrytään yli 45-vuotiaisiin, lukemat laskevat niin, että viimeaikaista käyttöä ei enää esiinny nimeksikään. Ainoastaan neljä vanhempaa henkilöä raportoi käytöstä viimeksi kuluneen vuoden aikana; tämä on niin vähäinen määrä (alle 0,5 %), että se pyöristyy taulukossa nolllaksi.

Taulukossa 2 jatkamme huumeitrendien tarkastelua esittämällä uusien käyttäjien määrää kuvaavat insidenssiluvut ja käytön jatkamista kuvaavat kertoimet (continuation rate = CR). Suomalaisissa tutkimuksissa näitä tunnuslukuja ei ole juuri käytetty, mutta kansainvälisessä kirjallisuudessa niitä esiintyy (esim. Abraham & al. 2002). Insidenssi kertoo viimeksi kuluneen vuoden aikana käytön aloittaneiden osuuden kaikista vastaajista. Käytön jatkamista kuvaava CR-kerroin puolestaan ilmaisee huumeita kokeilleista niiden osuuden, jotka ovat käyttäneet huumeita myös viimeksi kuluneen vuoden aikana. Aloittelijoita eli viimeksi kuluneen vuoden aikana ensimmäisen kerran kokeilleita emme ole lukeneet mukaan tähän ryhmään. Suomalaisaineistoista laskelmat on mahdollista tehdä yhdenmukaisella tavalla vuodesta 1998 eteenpäin.

Kyselyjen ajankohtaa edeltävän vuoden aikana aloittaneiden uusien kokeilijoiden osuus näyttää taulukon 2 mukaan pysyneen vakaasti puolen prosentin tietämissä. Miesten kohdalla kehitys-

suunta näyttäisi olevan laskeva, naisten kohdalla nouseva, missä ehkä kuvastuu elinikäisprevalensseissa havaittava sukupuolierojen kaventuminen. Erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Huumetilanteen kehityksen kannalta nuorin ikäryhmä on mielenkiintoisin. Alle 25-vuotiaat ovat selvästi uusien kokeilijoiden rekrytoitumisen avainryhmä, mitä osoittavat muita ryhmiä merkittävästi korkeammat insidenssilukemat. Insidenssi on jatkuvasti alentunut nuorimmassa ryhmässä vuodesta 1998 lähtien, mutta tämä muutos, vaikka näyttääkin selvältä, ei ole tilastollisesti merkitsevä. Toisaalta myös yli vuoden käyttäneiden osuus (CR-kerroin) on tässä ikäryhmässä verraten suuri. Vaikka uusia ensikokeilijoita ei ehkä ole tullut nuorten keskuudesta aivan entiseen tahtiin, niin reilu kolmannes kokeilleista jatkaa vielä käyttöönsä. Vanhemmalla iällä kannabiksen käytön aloittaminen on vähäistä.

Taulukon 2 mukaan noin viidesosa kannabista kokeilleista oli jatkanut käyttöä viimeksi kuluneen vuoden aikana. Naisten kohdalla osuus on selvästi pienempi kuin miehillä. Vuoden 1998 korkea CR-kerroin naisilla johtuu todennäköisesti siitä, että kannabista kokeilleita naisia oli vielä tuolloin niin vähän, että se nostaa suhdelukuja laskettavaa lukemaa. Vuoden 2002 aineistossa kannabista kokeilleiden naisten lukumäärä oli jo merkittävästi suurempi. Kuten taulukko 2 osoittaa, CR-kerroin laskee selvästi iän myötä. Ikäryhmässä 25–34-vuotiaat kannabista joskus elämänsään kokeilleista enää 14–17 prosenttia oli jatkanut käyttöä kyselyä edeltävän vuoden aikana ja vanhemmissa ikäryhmissä lukema pienenee edelleen. Odotettavissa on, että myös nuorimman ikäryhmän käyttäjistä huomattava osa tulee vartuessaan lopettamaan kannabiksen käytön. Iän mukaan hiipuva kiinnostus huumausaineiden käyttöön on todettu useissa ulkomaisissa tutkimuksissa (esim. Chen & Kandel 1995).

Yhteenvetona voidaan todeta, että vuoden 2004 kyselyn tulokset viittaavat siihen, että huumeiden kokeilu- ja käyttötrendien kasvu väestötasolla on 2000-luvun vaihteen jälkeen taittunut. Väestökyselyn tulokset tukevat näin muita huumetilanteen tasaantumisen tai rauhoittumisesta kertovia havaintoja.

Mitä tämän tuloksen perusteella sitten voidaan sanoa huumetilanteen suhteesta alkoholin kulutukseen? Ainakin se, että vuonna 2004 tapahtunut alkoholin myynnin ja matkustajatuonnin kasvu (Österberg 2005) ei näy huumeiden käy-

Taulukko 2. Kannabiksen käytön insidenssi ja käytön jatkumista kuvaavat kertoimet sukupuolen ja iän mukaan 1998, 2002 ja 2004

	1998	2002	2004
Insidenssi, %			
kaikki	0,6	0,5	0,5
miehet	0,8	0,5	0,2
naiset	0,4	0,5	0,8
15–24-v.	3,4	2,5	2,0
25–34-v.	0	0,4	0,4
35–44-v.	0	0	0,4
45–69-v.	0	0	0,1
Käytön jatkumista kuvaava kerroin (CR)			
kaikki	20	18	18
miehet	18	20	21
naiset	22	15	14
15–24-v.	35	32	36
25–34-v.	17	15	14
35–44-v.	5*	5*	7
45–69-v.	5*	4	5

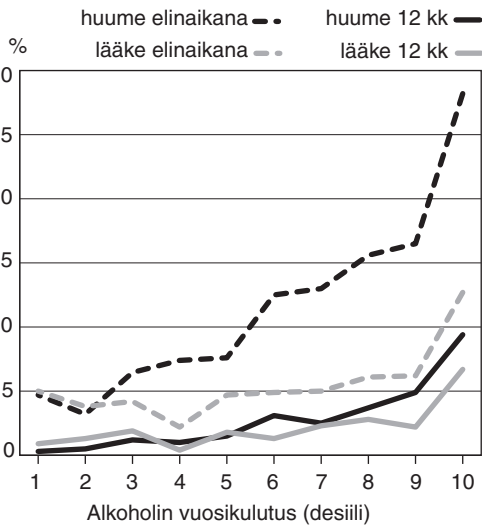
* n < 40

tön lisääntymisenä. Riittääkö tämä kumoamaan alkoholin kulutuksen ja huumeiden käytön välisen additiohypoteesin? Ongelmana on lyhyt aika-väli alkoholiolojen muutoksen ja kyselyn tiedonkeruun välillä. Ei ehkä ole kovin todennäköistäkään, että muutokset juomisessa heijastuisivat huumeiden käyttöön näin nopeasti. Myynti- ja matkustajatuontilukujen kasvun osoittamaa kulutuksen muutosta näyttää olevan vaikea tavoittaa kyselyn avulla edes alkoholin osalta (Mustonen & al. 2005). Jatkamme käsittelyä tarkentamalla kyselyaineiston analyysia huumeiden käytön yhteyksistä juomatapoihin. Samalla siirrymme ajallisesta tarkastelutavasta rakenteelliseen erittelyyn.

Huumeet ja alkoholi

Kirjallisuudesta löytyy yllättävän vähän systemaattista erittelyä huumeiden käytön ja alkoholin kulutuksen suhteista. Harvoja poikkeuksia on Juha Partasen (1994) vuoden 1992 juomatapatutkimuksen aineistosta tekemä analyysi. Sen mukaan huumeiden käyttö yhdistyy Suomessa erityisesti nuorten kaupunkilaismiesten seikkailevaan elämäntapaan, johon kuuluvat myös runsas alkoholin käyttö ja ravintolakäynnit. Suomalaisen huumeekulttuurin vahvan yhteyden alkoholin käyttöön Partanen tiivistää artikkelinsa

Kuvio 2. Huumeiden kokeilu ja lääkkeiden väärinkäyttö (elinikäis- ja vuosiprevalenssit) alkoholin vuosikulutuksen mukaan

otsikkoon: ”Märkä pilvi”. Pohjoismaisessa vertailussa on saatu samansuuntaisia tuloksia. Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa 1990-luvun puolivälissä tehdyssä yhdenmukaisessa kyselytutkimuksessa todettiin, että erityisesti nuorilla alle 30-vuotiailla kannabiksen kokeilu yhdistyi tiheään oluen kulutukseen (Hakkarainen & al. 1996). Myös vapaamielisestä huume politiikasta ja vahvasta kannabiskulttuuristaan tunnetussa Hollannissa huumeiden käyttäjiä luonnehtivat muita ryhmiä aktiivisempi ulkona käynti, intensiivisempi osallistuminen kaupunkikulttuurin sosiaalisiin rientoihin ja runsaampi alkoholin käyttö (Kaal 2001).

Mutta huumeet ja alkoholi eivät esiinny yhdessä vain bailaamisessa ja kaupunkielämän illanvietoissa. Päihdepalveluiden asiakkaita koskevat tiedot kertovat, että alkoholin ja huumeiden sekakäyttö on Suomessa hyvin tyypillinen päihdeongelma (Kaukonen 2000; Nuorvala & al. 2004). Partasen (1994) tuloksissa kävi ilmi alkoholin, huumeiden ja lääkkeiden sekakäytön yhteys sosiaaliseen huono-osaisuuteen, työttömyyteen ja yksinäisyyteen. Suomalaisessa koululaisaineistossa huumeita kokeilleet olivat monipäihdekäyttäjiä, jotka olivat aloittaneet alkoholin käytön muita nuoria varhemmin, juomisesta oli aiheutunut ikäviä seurauksia ja moni heistä oli kokenut ongelmia koulunkäynnissä sekä joutunut tekemisiin valvontaviranomaisten kanssa (Ahlström & al. 1996). Nämä nuoret kuuluvat riskiryhmään,

ja tästä avautuvat polut niin varttuneemman iän päihdeongelmiin kuin sosiaaliseen syrjäytymiseenkin.

Kysymys huumeiden käytön ja juomatapojen yhteysistä vie meidät rakenteelliseen tarkasteluun, jossa olisi kyettävä erottelamaan erilaisia ryhmiä niin huumeiden käytössä kuin juomatavoissakin. Tämä edellyttää isoa aineistoa, josta liikenee riittävästi havaintoja eri luokkiin. Koska huumeaineiden käyttö on verraten harvainen ilmiö, yhden kyselyn tiedot eivät riitä. Tämän vuoksi olemme yhdistäneet vuosien 1998, 2002 ja 2004 aineistot yhdeksi kokonaisuudeksi. Samanlaisten huume kysymyspattereiden lisäksi näissä aineistoissa on joitakin samoja alkoholikysymyksiä, mikä tekee yhdistetyn tarkastelun mahdolliseksi. Ennen vuotta 1998 tehdyissä tutkimuksissa alkoholin käyttöä on kysytty eri tavalla, mistä johtuen niistä ei tässä yhteydessä ole hyötyä. Vuosien 1998 ja 2002 aineistoissa on käytetty väestöryhmittäisiä painoja vuoden 2004 tapaan, joten aineistot ovat siltäkin osin keskenään vertailukelpoisia.

Yhdistelmäaineisto käsittää runsaat seitsemän tuhatta (7 230) vastaajaa. Koska tarkastelumme suuntautuu tässä rakenteellisiin seikkoihin eikä muutospirteisiin, sillä, että vastaukset on koottu eri vuosilta, ei ole merkitystä analyysissä. Huumeja ja alkoholikulttuurien keskinäiset rakenneyhteydet eivät kuudessa vuodessa todennäköisesti muutu juuri mitenkään. Sitä paitsi aineistot sijoittuvat huumeiden käytön suhteen samankaltaiselle, toisen huumeaallon raamittamalle ajalle. Kaikki aineistot ovat postikyselyjä, jotka on toteutettu saman kaavan mukaan. Kussakin kyselyssä vastaajat on poimittu satunnaisotannalla väestörekisteristä. Tilastokeskus, joka aineistot on kerännyt, välttää tietoisesti samojen ihmisten vaivaamista tietyllä aikamarginaalilla, mutta muutoinkin on hyvin epätodennäköistä, että aineistoihin olisi valikoitunut samoja henkilöitä.

Tarkastelu aloitetaan yleiskuvasta. Kuviossa 2 esitetään huume kokeilujen ja lääkkeiden väärinkäytön yhteys alkoholin vuosikulutuksen määrään. Vuosikulutus on laskennallinen mitta, joka on saatu ilmoitetun juomisen useuden ja tavanomaisesti juodun määrän perusteella. Desiilit on saatu jakamalla vastaajat kymmeneen samansuuruisen luokkaan kulutuksen määrän perusteella. Pienintä vuosikulutusta kuvaa desiili 1, suurinta desiili 10.

Huumeiden kokeilu ja lääkkeiden väärinkäyt-

tö ovat selvästi yleisimpiä alkoholia eniten kuluttavan kymmenesosan joukossa. Jos käytetään tätä suurkulutuksen määreenä, niin voidaan sanoa, että alkoholin suurkuluttajista lähes joka kolmas on joskus käyttänyt huumausaineita ja että lääkkeiden väärinkäyttökin on tuttua melkein 15 prosentille heistä. Ero vähemmän juoviin on huomattavan jyrkkä. Lääkkeiden väärinkäyttö on vähäistä kaikissa muissa kulutusdesiileissä paitsi suurkuluttajilla. Huumeita kokeilleiden määrä on pieni vähiten juovan puoliskon keskuudessa, mutta lähtee sen jälkeen selvään kasvuun ja hypähtää suurkuluttajilla vielä aivan uudelle tasolle. Viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana tapahtunutta huumeiden tai lääkkeiden käyttöä kuvaavat luvut ovat elinikäisprevalensseja pienempiä, mutta seuraavat samaa linjaa kasvaen voimakkaasti nimenomaan alkoholin suurkuluttajilla.

Kuvio 2 siis kertoo, että huumeiden käytöllä on selkeä kytkentä alkoholin kulutukseen. Tämän mukaan suomalainen huumeekulttuuri näyttäisi versovan tiiviissä yhteydessä alkoholikulttuuriin, vaikka niistä usein puhutaankin ikään kuin täysin erillisinä asioina. Mutta päteekö tämä kaikkien huumeiden käyttöön?

Kulttuurinen näkökulma

Juha Partanen (1994, 401) toteaa, että huumeekulttuuri ei ole mikään selvärajainen kokonaisuus. Ytimessä ovat diilerit ja addiktit, joille aineiden käyttö ja hankinta on keskeinen elämänsisältö; keskiöstä löytyvät myös kannabiksen käytön tavakseen omaksuneet pilvenpolttelijat ja kotikasvattajat; reunalla ovat satunnaiskäyttäjät ja huumeita joskus kokeilleet; ulkopuolelle jäävät ne, jotka enintään tuntevat jonkun huumeita käyttäneen tai ovat saaneet kuvaa asiasta vain median välityksellä. Partasen mukaan on tärkeätä suunnata huomio erilaisiin ryhmiin, niiden sosiodemografisiin piirteisiin, käyttäytymiseen ja sosiaaliin käyttötilanteisiin: ”Huumeiden käyttö on tyyppillisesti kollektiivista ja tilanteisiin sidonnasta vuorovaikutusta (– –) käytöt eivät ole toisistaan irrallisia asioita, vaan osa yhdessä tapahtuvaa nuorten ihmisten irrottelua ja bailausta” (Partanen 1994, 401). Samankaltaista otetta on hiljattain peräänkuulutettu alkoholitutkimukseen (Tigerstedt & Törrönen 2005).

Lomaketutkimus on karkea väline kulttuuriin analyysiin. Pähdekyselyt eivät esimerkik-

si tarjoa juuri mahdollisuuksia huumeiden käytön kulttuuristen merkitysten sisällölliseen erittelyyn. Siihen tarvittaisiin kvalitatiivisempaa lähestymistapaa. Lomaketutkimus antaa kuitenkin mahdollisuuden ryhmittelyihin ja niitä koskeviin analyyseihin. Ryhmien välisten vertailujen kautta voidaan tehdä joitain tarkentavia huomioita huumeiden käytön yhteyksistä alkoholikulttuuriin ja juomatapoihin.

Jaamme aineiston vastaajat huumeekulttuuriselta asemoinniltaan viiteen erilaiseen ryhmään. 1) Ensimmäisen ryhmän muodostavat sellaiset *huumeekulttuurin ulkopuoliset* vastaajat, joille ei ole koskaan tarjottu huumausaineita ja jotka eivät myöskään ole itse koskaan kokeilleet niitä. 2) Toisella ryhmällä on sen verran kosketuspintaa huumeekulttuuriin, että heille *on tarjottu huumausaineita, mutta he eivät ole niitä koskaan kokeilleet*. 3) Kolmatta ryhmää kutsumme *kokeilijoiksi*. Ryhmä koostuu vastaajista, jotka ovat joskus kokeilleet tai käyttäneet enintään kahta eri huumausainetta mutta joilla ei viimeksi kuluneen vuoden aikana ole esiintynyt käyttöä, sekä niistä, jotka ovat käyttäneet huumeita ensimmäisen kerran vasta viimeksi kuluneen vuoden aikana. Vaikka joukossa voi olla joku joskus ehkä pidemmänkin aikaa käyttänyt henkilö, niin suurimmalla osalla käyttö rajoittuu todennäköisesti muutamiin kokeilukertoihin. Noin 90 prosentilla ryhmästä huumekokemukset rajoittuvat pelkästään kannabikseen. Säännöllisemmästä tai edellisiä ryhmiä runsaammasta käytöstä raportoineiden vastaajien keskuudessa erotamme vielä kaksi ryhmää: 4) *kannabiksen käyttäjät* (käyttänyt kannabista viimeksi kuluneen vuoden aikana, ensimmäisestä käyttökerrasta on yli vuosi aikaa ja kokeillut elämässään enintään kahta eri huumausainetta) ja 5) *useiden eri aineiden käyttäjät* (kokeillut tai käyttänyt useampaa kuin kahta eri huumausainetta tai käyttänyt jotain muuta kuin kannabista viimeksi kuluneen vuoden aikana).

Useiden eri aineiden käyttäjistä lähes kaikki ovat käyttäneet kannabista. Sen lisäksi melkein 70 prosenttia heistä on joskus käyttänyt amfetamiinia, 60 prosentilla on kokemusta ekstaasista, 45 prosentilla kokaiinista, 40 prosentilla LSD:stä, 30 prosentilla huumaavista sienistä ja 20 prosentilla heroiinista. Ryhmä eroaa kokeilijoista ja kannabiksen käyttäjistä siis siinä, että sillä on kokemusta useista eri aineista. Useiden eri huumeiden käyttäjät ovat kuitenkin käyttötavoiltaan heterogeeninen ryhmä. Joukossa on ensiksikin henki-

Taulukko 3. Huumeiden käyttäjäryhmät joidenkin sosiaalisten taustatekijöiden mukaan, %

N	Ei tarjottu, ei kokeillut	Tarjottu, ei kokeillut	Kokeillut enintään 2 eri huumetta	Käyttää kannabista	Useita eri huumeita	Kaikki
	5 401 %	990 %	609 %	124 %	106 %	7 230 %
Miehet	47	58	56	57	67	50
Naiset	53	42	44	43	33	50
15–24-v.	13	28	24	72	45	18
25–34-v.	13	29	31	24	36	18
35–44-v.	20	23	24	2	13	20
45–69-v.	54	20	21	2	6	45
Pääkaupunkiseutu	16	23	39	38	45	20
Muu yli 100 000 asukkaan kaupunki	11	13	13	17	14	12
Pienempi kaupunki	38	41	33	35	30	35
Maaseutu tai taajama	34	22	14	10	10	30
Asuu yksin	17	22	24	36	34	19
Asuu perheen kanssa	79	70	68	46	50	76
Asuu muiden henkilöiden kanssa	4	8	8	18	16	5
Työssä tai yrittäjä	57	60	63	30	35	57
Työtön	7	7	7	13	14	7
Opiskelija	11	20	16	47	36	13
Eläkeläinen tai muu	25	12	14	10	15	15

loitä, jotka ovat joskus käyttäneet useita eri aineita, mutta viime aikoina enää kannabista, toiseksi siellä on ekstaasin ja muiden stimulanttien viihdekäyttäjiä, joilla käyttö kytkeytyy uuteen juhlimiskulttuuriin (Salasuo & Rantala 2002; Salasuo 2004), kolmanneksi mukana on pienehkö määrä amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäyttäjiä ja neljänneksi on niitä, jotka eivät enää viime aikoina ole käyttäneet mitään huumeita. Tämä on tulokinnan kannalta ongelmallista, mutta tapausmäärien pienuus ei anna analyysissa mahdollisuutta eri tyyppien eriyttämiseen. Ryhmä kuvaa siten ennen kaikkea nykyistä tai aikaisempaa kiinnostusta useiden eri aineiden kokeiluun ja käyttöön.

Taulukossa 3 edellä mainittuja ryhmiä kuvataan joidenkin sosiodemografisten piirteiden osalta. Taulukkoa 3 kannattaa lukea niin, että ryhmäarakkeiden lukuja verrataan kaikkia vastaajia koskeviin lukuihin. Näin saa selville sen, mitkä ominaisuudet ryhmissä korostuvat tai jäävät aliedustetuiksi.

Miesten osuus huumeryhmissä on odotetusti naisia suurempi. Useita eri huumeita käyttäneistä peräti kaksi kolmasosaa on miehiä. Vastajissa, joiden kosketuspinta huumeuskulttuuriin on vähäisin, korostuu selkeästi vanhimman ikäryhmän osuus. Kannabiksen käyttäjät puolestaan

ovat tyypillisimmin nuorinta väkeä, mikä kuvastuu myös siinä, että lähes puolet ryhmästä on opiskelijoita tai koululaisia. Kannabiksen käyttäjiä ja useita huumeita käyttäneitä luonnehtii se, että heistä noin puolet asuu joko yksin tai muiden henkilöiden kuin perheen kanssa. Myös työttömyys on suurinta näissä ryhmissä. Pääkaupunkiseudun keskeinen asema tulee vahvasti esiin kaikissa huumeita käyttäneissä ryhmissä.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että kannabiksen käyttäjät ja useiden eri huumeiden käyttäjät ovat muita ryhmiä useammin pääkaupunkiseudun ja suurimpien kaupunkien nuoria miehiä, jotka opiskelevat, ovat koulussa tai työttömänä ja asuvat yksin tai kavereiden kanssa. Huumeiden käyttöä esiintyy toki muissakin demografisissa ryhmissä, mutta kaupunkikulttuuri sekä irrallisuus perheen ja työelämän kaltaisista sidoksista näyttäisivät muodostavan erityisen otollisen kasvualustan elämäntavalle, johon myös huumeet yhtenä osana kuuluvat.

Jos vertaa useiden eri huumeiden käyttäjien ryhmää muista lähteistä saataviin tietoihin (esim. hoitotiedot, rikosrekisterit ja huumekuolemat), joissa huumeiden ongelmakäyttö näyttäytyy, kuva ei ole kovin dramaattinen (Partanen 2001; Nuorvala & Metso 2001; Kinnunen 2001; Vuori

& al. 2001). Todennäköisesti tämä johtuu siitä, että väestökyselyt tavoittavat huono-osaisia ongelmakäyttäjiä verraten heikosti muun muassa siksi, että laitoksissa asuva väestö ja vailla vaki- tuista asuntoa olevat jäävät otoksen ulkopuolel- le. Tämän tutkimuksen useita huumeita käyttä- neitä koskevia havaintoja ei pidäkään missään ni- messä yleistää koskemaan huumeiden ongelmakäyttöä kokonaisuudessaan, vaan tulkinnassa on muistettava ryhmän heterogeenisuus eli se, että mukana on myös opiskeluvaiheessa olevia nuoria bailaajia ja että osa on jo luopunut käytöstä osin tai kokonaan.

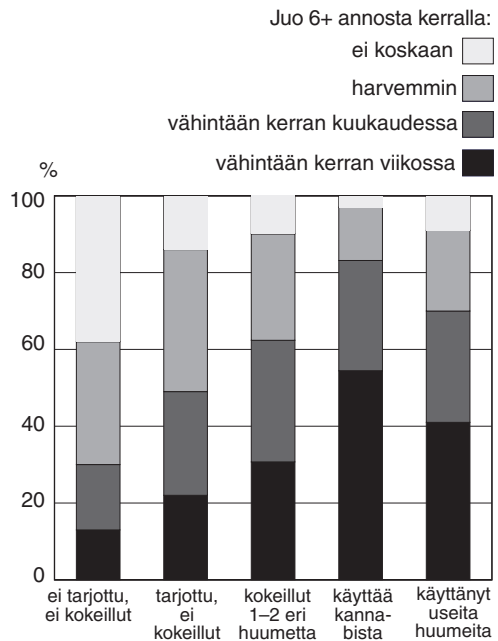
Huumeiden käyttäjien juomatavat

Kuvioissa 3–5 tarkastellaan huumeiden käytön yhteyksiä juomatapoihin. Juomatavan käsite on laaja ja moniulotteinen (Tigerstedt & Törrönen 2005). Tässä joudumme tyytymään vain joihin- kin erilaisia juomatapoja ilmentäviin teemoi- hin. Kuviossa 3 tarkastelun kohteena on alko- holin kertakulutus, jossa mitataan, kuinka usein henkilö nauttii alkoholia yhdellä juomiskerral- la kuusi annosta tai enemmän. Vuoden 2004 ai- neistossa naisilla käytettiin rajana neljää annos- ta. Mittaria käytetään yleisesti humalakulutuk- sen mittana, vaikka se, kokeeko henkilö itse ole- vansa humalatilassa, riippuu myös muista teki- jöistä, muun muassa tilanteesta ja siitä, minkä pituisen ajan kuluessa alkoholi on nautittu. Ti- heään toistuvaa kuuden ja sitä useamman an- noksen juomista pidetään yhtenä alkoholin riski- kulutuksen indikaattorina. Yksi annos vastaa yh- tä keskoliutpulloa tai vaihtoehtoisesti yhtä 12 cl:n lasillista viiniä tai 4 cl:n ravintola-annosta vä- keviä juomia.

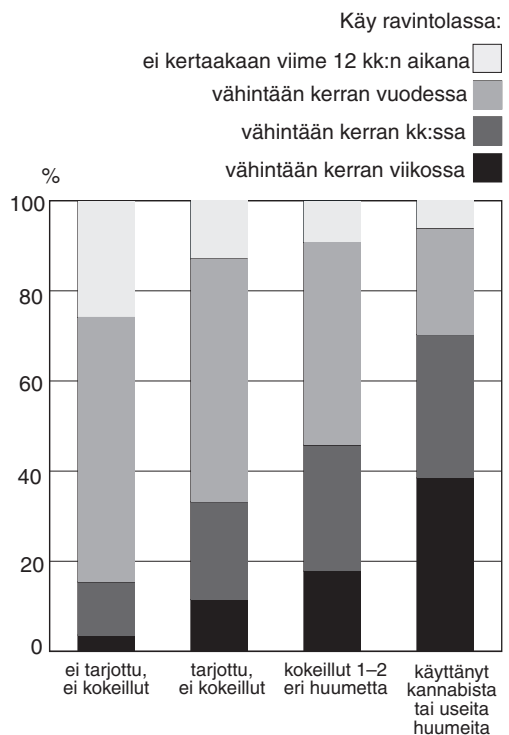
Kuviossa 4 puolestaan kuvataan huumeiden käytön ja ravintoloissa käyntien yhteyttä. Vuosi- en 2002 ja 2004 tutkimuksissa vastaajilta tiedus- teltiin sellaisia ravintolakäyntejä, joihin oli liittynyt alkoholiin nauttimista. Vuoden 1998 tutki- muksessa ravintoloissa käyntejä ei valitettavasti kysytty samalla tavalla, mistä syystä aineistoa on jouduttu supistamaan niin, että tarkastelussa ovat mukana vain vuosien 2002 ja 2004 tiedot.

Aineiston koon pienentyessä analyysissa on jouduttu yhdistämään kannabiksen käyttäjien ja useiden eri aineiden käyttäjien luokat. Sama sup- pistus koskee kuviota 5, jossa ryhmiä tarkastel- laan sen mukaan, minkä ikäisinä vastaajat olivat

Kuvio 3. Humalajuominen (6+ annosta kerralla) ja huumeiden käyttö

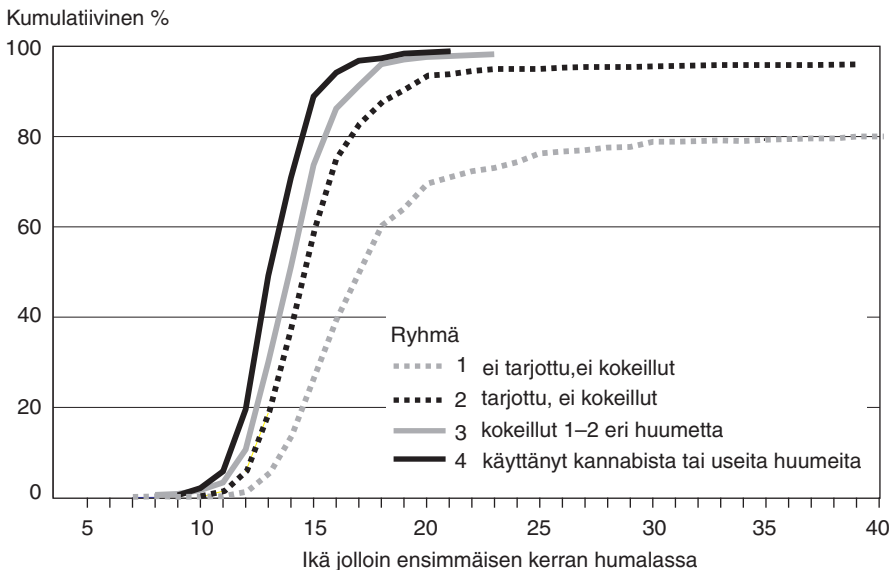

Kuvio 4. Ravintoloissa käynti ja huumeiden käyttö

kokeneet ensimmäisen humalansa. Kumulatiivi- nen prosentti ilmaisee, kuinka suuri osa ryhmästä

Kuvio 5. Ensimmäinen humalakerta ja huumeiden käyttö

on kokenut humalan tiettyyn ikään mennessä.

Humalajuominen on tavallisinta kannabiksen käyttäjien keskuudessa. Runsas puolet ryhmästä ilmoittaa juovansa kerralla alkoholia kuusi annosta tai enemmän vähintään kerran viikossa ja lisäksi yli neljäsosa raportoiti vastaavasta kulutuksesta vähintään kerran kuukaudessa. Vain vajaat 20 prosenttia kannabiksen käyttäjistä ylittää 6 annoksen rajan harvemmin tai ei koskaan. Kannabiksen käyttäjien humalahakuisuus on ehkä vähän yllättävää siinä suhteessa, että joskus – varsinkin käyttäjien puheesta – kuulee esitettävän, että kannabiksen käyttö vähentäisi kiinnostusta alkoholin käyttöön (ks. esim. Hakkarainen 1987). Tämän tutkimuksen mukaan vain hyvin pieni osa kannabiksen käyttäjistä pidättäytyy kokonaan humalajuomisesta. Sen sijaan tiheästi toistuvan humalajuomisen ilmentämä alkoholin riskikulutus on kannabiksen käyttäjillä yleistä. Kuvion 3 ulkopuolelta voidaan todeta, että raittiina eli täysin ilman alkoholia viimeksi kuluneen vuoden aikana oli ollut vajaa prosentti kannabiksen käyttäjistä. Muissa huumeita käyttäneissä ryhmissä tämä osuus oli 4–5 prosenttia.

Viikoittainen humalajuominen on verratun yleistä myös useiden eri aineiden käyttäjillä (40 %) ja huumeiden kokeilijoilla (30 %). Toesimme myös, että erot huumeita käyttäneiden ryhmien ja muiden vastaajien välillä säilyvät ran-

kemmassakin juomisessa. Todellisessa änkyrähumalassa (nauttinut yhtenä päivänä 18 annosta tai enemmän) oli viimeksi kuluneen vuoden aikana ollut noin puolet sekä useiden eri aineiden käyttäjistä että kannabiksen käyttäjistä ja lähes kolmasosa huumeiden kokeilijoista. Vastaavia annosmääriä esiintyi noin viidesosalla ”tarjottu/ei kokeillut-ryhmässä” ja vajaalla kymmenesosalla niistä, joille ei ollut koskaan edes tarjottu huumeita.

Huumeiden käyttäjiä ja kokeilijoita luonnehtii muutoinkin tiivis yhteys alkoholin kulutukseen, mikä näkyy niin ravintolakäyntien tiheydessä kuin ensimmäisen humalakokemuksen varhaisessa hankkimisessa. Kannabiksen ja useiden eri huumeiden käyttäjien yhdistetystä ryhmästä puolet oli ollut humalassa jo 13-vuotiaana tai sitä nuorempana.

Vähiten humalahakuisesti juovat ne, jotka eivät ole kokeilleet huumeita ja joille ei ole tarjottu huumeita. Se, että tässä ryhmässä ensimmäinen humalakerta ajoittuu niin paljon myöhemmälle iälle, kuvastaa myös varttuneempien ikäluokkien suurempaa osuutta tässä ryhmässä. Ne, joille on tarjottu huumeita mutta jotka eivät ole niitä kokeilleet, sijaitsevat ikään kuin välimaastossa. He juovat selvästi humalahakuisemmin, käyvät tiheämmin ravintolassa ja ovat kokeneet ensimmäisen humalansa varhaisemmalla iällä kuin ne, joille ei ole koskaan tarjottu huumeita.

Taulukko 4. Huumeiden ja alkoholin käytön välinen yhteys, kun sukupuolen ja iän vaikutus on kontrolloitu

Logit-malli, selitettävä muuttuja:	Humalassa (6+ annosta kerralla) vähintään kerran kk:ssa OR	95 %:n luottamusrajat
miehet (vertailu naisiin)	2,7	2,5–3,0
ikä (vuosina)	0,987	0,98–0,99
ryhmä 2: tarjottu, ei kokeillut	1,9	1,6–2,2
ryhmä 3: kokeilijat	3,4	2,8–4,0
ryhmä 4: kannabiksen käyttäjät	9,6	5,9–15,8
ryhmä 5: useaa eri huumetta käyttäneet (vertailu ryhmään 1 eli niihin, joille ei ole tarjottu huumeita)	4	2,6–6,2
Logit-malli, selitettävä muuttuja:	Juo alkoholia ravintolassa vähintään kerran kk:ssa OR	95 %:n luottamusrajat
miehet (vertailu naisiin)	1,4	1,2–1,7
ikä (vuosina)	0,966	0,96–0,97
ryhmä 2: tarjottu, ei kokeillut	2,1	1,7–2,5
ryhmä 3: kokeilijat	3,7	3,0–4,5
ryhmät 4 ja 5: kannabiksen käyttäjät tai useaa eri huumetta käyttäneet (vertailu ryhmään 1 eli niihin, joille ei ole tarjottu huumeita)	7,1	5,0–10,0
Regressiomalli, selitettävä muuttuja:	Ikä, jolloin ensi kerran humalassa Parametrin estimaatti	p
vakiotermi	12,34	<0,0001
miehet	-1,43	<0,0001
ikä (vuosina)	0,136	<0,0001
ryhmä 2: tarjottu, ei kokeillut	-0,6	0,0001
ryhmä 3: kokeilijat	-1,61	<0,0001
ryhmät 4 ja 5: kannabiksen käyttäjät tai useaa eri huumetta käyttäneet	-1,23	<0,0001

ta. Näillä seikoilla on saattanut olla vaikutuksensa siihen, että heillä on kokemusta huumeiden tarjonnasta. Tulosten mukaan ravintoloissa käynnit ja humalahakuiset juomatavat tarjoavat kontaktipintoja suomalaisen huumeekulttuuriin ja sen ydinryhmiin.

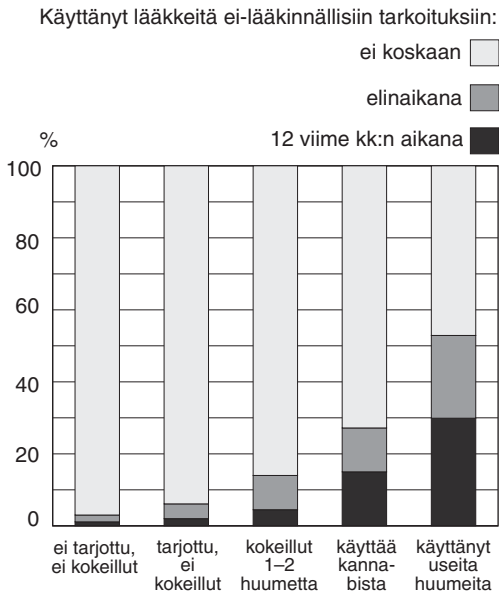
Koska nuoret miehet, joiden osuus korostuu huumeiden käyttäjien joukossa, ovat ylipäättään aktiivisia alkoholin kuluttajia, olemme tarkistaneet tulokset kontrolloimalla iän ja sukupuolen vaikutuksen. Tämä on tehty laskemalla logistiset regressiomallit humalajuomiselle (6 + annosta vähintään kerran kuukaudessa) ja vähintään kerran kuukaudessa tapahtuvalle ravintolassa juomiselle. Ensimmäisen humalakerran ikään, joka on jatkuva muuttuja, sovellettiin regressioanalyysiä. Kaikissa malleissa sukupuoli kontrolloitiin ottamalla selittäjäksi dummy-muuttuja miehet. Jatkuva muuttuja ikä liitettiin selittäjäksi sellaisenaan. Ryhmistä 2–5 muodostettiin dummy-muuttujat.

Näitä ryhmiä verrataan siis ryhmään 1 eli niihin, joille ei ole koskaan edes tarjottu huumeita.

Tarkistus, jonka tulokset on raportoitu taulukossa 4, ei hävittänyt oleellisia eroja: ryhmät 2–5 poikkeavat tilastollisesti merkitsevästi ryhmästä 1, vaikka sukupuolen ja iän vaikutus on otettu huomioon. Odds ratio -kertoimet (= OR) ilmaisevat kunkin ryhmän aseman suhteessa vertailuryhmään. Kannabiksen käyttö kasvattaa riskiä kuulua vähintään kerran kuukaudessa humalaan juovien ryhmään lähes kymmenkertaiseksi verrattuna niihin, joilla ei ollut lainkaan omakohonta kosketusta huumeisiin. Erot ryhmien välillä säilyivät merkitsevinä myös ravintolakäynteissä ja ensimmäisen humalakokemuksen ajoitumisessa. Kaiken kaikkiaan huumeiden kokeilu ja käyttö näyttävät yhdistyvän vahvasti suomalaisen alkoholikulttuuriin ja sen humalahakuisiin piirteisiin.

Kuviossa 6, jossa saadaan vuoden 1998 aineis-

Kuvio 6. Huumeiden käyttö ja lääkkeiden ei-lääkinnällinen käyttö

to mukaan analyysiin, tarkennetaan lopuksi kuvaa tarkastelemalla vielä huumeiden käytön ja lääkkeiden väärinkäytön suhdetta. Yhteys on tässäkin hyvin selvä. Lääkeaineiden ei-lääkinnällinen käyttö lisääntyy selkeästi huumeiden käytön myötä ja on tavallisinta useita huumeita käyttävien keskuudessa. Lähes kolmasosa heistä ilmoitti käyttäneensä lääkkeitä ei-lääkinnällisiin tarkoituksiin viimeksi kuluneen vuoden aikana. Kun ottaa huomioon, kuinka vahvasti lääkeaineiden väärinkäyttö keskittyy eniten alkoholia kuluttavalle kymmenesosalle (kuvio 2), niin voidaan todeta, että ainakin osa tästä joukosta lienee hoitopalveluissa tavattavaa sekakäyttäjien ongelmaryhmää, jossa lääkkeiden väärinkäyttö yhdistyy runsaaseen alkoholin kulutukseen ja useiden eri huumaussaineiden käyttöön. Kannabiksen käyttäjillä lääkkeiden väärinkäyttö on selvästi vähäisempää. Vaikka heistäkin runsas neljäsosa on joskus kokeillut lääkkeiden käyttöä ei-lääkinnällisiin tarkoituksiin, on kiinnostus viimeksi kuluneen vuoden aikana kohdistunut lähinnä humalahakuisen juomiseen.

Yhteenveto ja pohdinta

Juha Partanen (1994) osoitti Märkä pilvi -artik-

kelissaan huumeiden käytön läheisen kytkennän alkoholin kulutukseen. Ongelmana tuossa tutkimuksessa oli käytettävissä olleen aineiston suppeus. Tässä tutkimuksessa huumeiden käytön ja juomatapojen yhteyksiä on voitu tarkastella isomman aineiston avulla. Näin on pystytty myös paremmin erottelamaan erilaisia huumeryhmiä toisistaan ja vertaamaan niitä ryhmiin, joiden kosketus huumeekulttuuriin on olematon tai enintään marginaalinen. Tulokset vahvistavat huumeiden käytön ja alkoholin kulutuksen tiiviin yhteyden. 2000-luvun Suomessa pilvi on edelleenkin märkää.

Nuorten kaupunkimaisissa elämäntavoissa kannabiksen käyttö liittyy tiheään ravintoloissa käynnin ja humalahakuisten juomatapojen ilmentämään irrotteluun ja bailaamiseen. Irrallisuus perheen ja työelämän kaltaisista sidoksista edistää heittäytymistä näihin kaupunkikulttuurin rientoihin. Toinen ilmentymä huume- ja alkoholikulttuurien kietoutumisesta yhteen on hoitopalveluista tuttu sekakäyttäjien joukko, joka alkoholin runsaan kulutuksen lisäksi käyttää erilaisia huumaussaineita ja lääkeaineita. Varhaisella iällä aloitettu humalajuominen näyttäisi lisäävän huumeiden käytön riskiä.

Mitä sitten on sanottavissa alkoholipolitiikan muutosten vaikutuksista huumeiden käyttöön? Additiohypoteesille ei ainakaan vielä ole näyttöä. Päinvastoin näyttää huumeiden käytön 1990-luvulla käynnistynyt kasvutrendi enemmänkin tasaantumisen merkkejä. Mutta vaikka huumeiden käyttö ei viime aikoina ole lisääntynyt, sen tiivis kytkentä alkoholin kulutukseen sisältää mahdollisuuden, että alkoholin kulutuksen oleellisesti kasvaessa myös huumeekokeilut ja huumeiden käyttö saattavat kääntyä uudelleen nousuun. Tämä koskee erityisesti nuoria. Huumeiden ensikokeilut suoritetaan yleensä alle 25-vuotiaana, varttuneemmalla iällä käyttöä ei enää juuri aloiteta. Ilmiö on hyvin kansainvälinen (esim. Chen & Kandel 1995; Kaal 2001). Sitä, mikä mekanismi tähän yksilötasolla sisältyy, on vaikea sanoa tarkalleen. Lisääntyvä ravintoloissa käynti, humalajuominen ja bailaaminen todennäköisesti tuottavat kontakteja huumeiden käyttäjiin, ja humalailta ehkä laskee kynnystä omakohtaisiin huumeekokeiluihin.

Substituutiohypoteesissa humala määrityy vaihtoehtona huumeista saatavalle päihtymykselle. Sen mukaan lisääntyvä humalajuominen vähentäisi kiinnostusta huumeiden käyttöön. Näyt-

töä tähän suuntaan on kuitenkin vähän. Päinvastoin näyttää siltä, kuten olemme jo moneen kertaan todenneet, että huumeiden käyttö esiintyy Suomessa nimenomaan rinta rinnan humalahuumeiden juomatapojen kanssa. Huumeita käytäviä suomalaisia näyttäisi vaihtoehtoisuuden sijaan ohjaavan pikemminkin vahva kiinnostus sekä alkoholista että huumeista saataviin päihdekokemuksiin. Yleinen päihtymysorientaatio on päihteen käytön kasaantumisessa kenties keskeisempää kuin jonkin aineen psykoaktiiviset ominaisuudet tai sen laillinen status.

Sen sijaan huumeiden käyttö vähenee iän myötä. Tällöin alkoholihumala saattaa nousta ainoaksi päihtymistavaksi, mutta se ei välttämättä liity alkoholin kulutuksen lisääntymiseen vaan ennen kaikkea ikääntymiseen ja siihen liittyvään elämäntavan muutokseen. Mielenkiintoista on, että nuoruudessaan huumeita kokeilleet näyttävät keski-ikässä edelleen käyvän ravintoloissa huumeita kokeilemattomia ikätovereitaan aktiivisemmin (Hakkarainen 2004).

Huumeiden käytön kasvutrendin tasaantuminen Suomessa saattaa heijastaa muutosta kansainvälisessä huumeilmapiirissä. Monissa maissa huumeilanteessa on viime vuosina todettu jonkinasteista rauhoittumista, mutta toisaalta kehitys ei ole kansainvälisestä riistiriidatonta. Myös uuden nuorisosukupolven mahdollisesta esiin-

marssista on ristiriitaisia tietoja. Nuorten alkoholin käytössä on yhtäältä todettavissa vähenemistä, toisaalta lisääntymistä. Esimerkiksi usein tosi humalaan itsensä juovien osuus on joissakin ikä- tai sukupuoliryhmissä kasvanut samaan aikaan, kun niiden määrä, jotka ilmoituksensa mukaan eivät koskaan juo itseään tosi humalaan, on lisääntynyt (Kouluterveystutkimus, 2005). Kehityksessä on nähty polarisaation piirteitä (Ahlström & al. 2003): yhtäältä raittiit tai vain vähän alkoholia kuluttavat nuoret, jotka eivät käytä huumeita, toisaalta paljon ja kenties entistä enemmän juovat nuoret, jotka myös kokeilevat ja käyttävät huumeita. Viimeksi mainittuun ryhmään sisältyy myös päihdeongelmien ja syrjäytymiskehityksen kasvava mahdollisuus.

Huumeiden käytön ja alkoholin kulutuksen yhteyksiä ei ole tutkimuksissa kovin paljon eritelty. Kun huumeekulttuuri ja alkoholikulttuuri näyttävät kytkeytyvän hyvin tiiviisti toisiinsa, olisi tärkeää, että asiasta saataisiin lisää tutkimustietoa. Esimerkiksi suomalaisissa huumeekulttuurin kvalitatiivisissa tutkimuksissa (Hakkarainen 1987; Seppälä 2001; Perälä 2002; Salasuo 2004) ei ole juuri tarkasteltu huumeiden käytön suhteita alkoholin kulutukseen ja juomatapoihin. Tässä esitettyjen väestötason tietojen perusteella tällaisia tarkasteluja olisi jatkossa syytä lisätä.

KIRJALLISUUS

- ABRAHAM, MANJA & KAAL, HENDRIEN & COHEN, PETER: Licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001. Amsterdam: Cedro/Mets & Schilt, 2002
- AHLSTRÖM, SALME & METSO, LEENA & HAAVISTO, KARI & TUOVINEN EEVA LIISA: Nuorten päihteenkäyttäjien muutokuvia. Päihdenuoretko yhtenäinen ryhmä? Alkoholipolitiikka 61 (1996): 6, 431–445
- AHLSTRÖM, SALME & METSO, LEENA & TUOVINEN, EEVA LIISA: Nuorten juominen vähentynyt, usein humaltuminen ei. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 6, 597–602
- CHEN, KEVIN & KANDEL, DENISE B.: The natural history of drug use from adolescence to the mid-thirties in a general population sample. *American Journal of Public Health* 85 (1995): 1, 41–47
- HAKKARAINEN, PEKKA: Huumeainekulttuuri ja käytötavat Suomessa. Sosiologian lisensiaattitutkimus. Turun yliopisto, 1987
- HAKKARAINEN, PEKKA: Suomalainen huumeekäytös. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 42. Helsinki 1992
- HAKKARAINEN, PEKKA: Nuorten päihdekulttuurin vaih-

telut 1960-luvulta vuosituhannen vaihteeseen. S. 165–181. Teoksessa: Silvennoinen, H. (toim.): Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, nuorisosiain neuvottelukunta ja opetusministeriö, 2002

HAKKARAINEN, PEKKA: Suuret ikäluokat ja päihdekulttuurin murros. S. 69–84. Teoksessa: Erola, J. & Wilska, T. (toim.): Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus. Jyväskylä: SoPhi, 2004

Hakkarainen, Pekka & Hübner, Lena & Laursen, Lau & Ødegård, Einar: Drug use and public attitudes in the Nordic countries. P. 123–164. In: Hakkarainen, P. & Laursen, L. & Tigerstedt, C. (eds.): *Discussing drugs and control policy. Comparative studies on four Nordic countries.* NAD publications 31. Helsinki 1996

HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Huumeiden käytön uusi sukupolvi. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 3, 244–256

HIBELL, BJÖRN & ANDERSSON, BARBRÖ & BJARNASSON, THORUDDUR & AHLSTRÖM, SALME & BLAKIREVA,

- OLGA & KOKKEVI, ANNA & MORGAN, MARK: The ESPAD report 2003 – Alcohol and other drug use among students in 35 European countries. Stockholm: CAN & Pompidou Group, 2004
- HUUMEONGELMA EUROOPAN UNIONISSA JA NORJASSA 2004. Lissabon: Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus, 2004
- Kaal, Hendrien: Who are drug users in the Netherlands. Paper presented at conference “De cultuur van de roes” in Amsterdam, December 2000. <http://www.cedro-uva.org/lib/kaalroes.pdf>. 2001
- KAUKONEN, OLAVI: Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa. Tutkimuksia 107. Helsinki: Stakes, 2000
- Kinnunen, Aarne: Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182. Helsinki 2001
- KONTULA, OSMO: Huumeet Suomessa 1990-luvulla. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. Helsinki 1997
- KONTULA, OSMO & KOSKELA, KAJ: Huumeiden käyttö ja mielipiteet huumeista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8. Helsinki 1992
- KOULUTERVEYSTUTKIMUS, 2005. <http://www.stakes.fi/kouluterveys>. [Luettu 26.4.2005]
- MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & HUHTANEN, PETERI & METSO, LEENA & RAITASALO, KIRSIMARJA: Alkoholia ostetaan ja myydään enemmän kuin koskaan. Mihin se katoaa? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 239–251
- NUORVALA, YRJÖ & METSO, LEENA: Huumausaineiden käyttäjät sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa – huvikäyttäjät vai kurjalistat? Tiimi 3–4/2001, 6–7
- NUORVALA, YRJÖ & METSO, LEENA & KAUKONEN, OLAVI & HAAVISTO, KARI: Muuttuva päihdeasiakkuus. Päihdetapauskennat 1987–2003. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004): 6, 608–618
- PARTANEN, AIRI: Päihdehuollon huumeasiakkaat vuonna 2000. S. 40–47. Teoksessa: Hein, R. & Virtanen, A. (toim.): Alkoholi ja huumeet 2000. Tilastoraportti 4/2001. Helsinki: Stakes, 2001
- PARTANEN, JUHA: Märkä pilvi. Alkoholipolitiikka 59 (1994): 6, 397–411
- PARTANEN, JUHA & METSO, LEENA: Suomen toinen huumeaalto. Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 2, 143–149
- PERÄLÄ, JUSSI: Hidasta ja nopeaa. Heroiinin käytön ja amfetamiinin käytön etnografiaa. S. 68–109. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- PIISPA, MATTI & JALLINOJA, PIIA & HELAKORPI, SATU & UUTELA, ANTTI: Huumekontaktit, huumemieli-piteet, huumekampanja. Tutkimus aikuisista suomalaisista vuonna 2004. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 1/2005. Helsinki 2005
- RIMPELÄ, ARJA & LINTONEN, TOMI & PERE, LASSE & RAINIO, SUSANNA & RIMPELÄ, MATTI: Nuorten terveystapatutkimus 2003. Tupakkatuotteiden ja päihteiden käytön muutokset 1977–2003. Aiheita 13/2003. Helsinki: Stakes, 2003
- SALASUO, MIKKO: Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Tutkimuksia 149. Helsinki: Stakes, 2004
- SALASUO, MIKKO & RANTALA, KATI: Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. S. 38–67. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- SEPPÄLÄ, PAULIINA: Ravekulttuuri ja laittomat päihteet: Yhteisöllisyyttä, etiikkaa ja identiteettiä. Raporttisarja 36. Helsinki: A-kliniikkasäätiö, 2001
- TIGERSTEDT, CHRISTOFFER & TÖRRÖNEN, JUKKA: Muuttuvatko suomalaisten juomatavat? Kulttuurisen lähestymistavan jäljillä. Sosiologia 42 (2005): 1, 35–49
- VIRTANEN, ARI: Huumausainetilanne Suomessa vuonna 2003. Tilastoraportti 1/2004. Helsinki: Stakes, 2004
- VUORI, ERKKI & POIKOLAINEN, KARI & KONTULA, OSMO & VIRTANEN, ARI: Suomalainen huumekuolema 1990–1996. Suomen lääkärilehti 56 (2001): 24, 2635–2640
- VUORI, MIKA & KANNAS, LASSE & TYNJÄLÄ, JORMA: Tupakoinnin ja päihteiden käytön muutossuuntia 1984–2002. S. 179–215. Teoksessa: Kannas, L. (toim.): Koululaisten terveys ja terveyskäyttäytyminen muutoksessa. Jyväskylä: Terveystieteiden tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto, 2004
- ÖSTERBERG, ESA: Alkoholin kulutuksen kasvu Suomessa vuonna 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 283–294
- 2004 NATIONAL DRUG STRATEGY HOUSEHOLD SURVEY – FIRST RESULTS. Drug Statistics Series 13. Canberra: Australian Institute of Health and Welfare, 2005.

ENGLISH SUMMARY

Pekka Hakkarainen & Leena Metso: Wet high and the year 2004 (Märkä pilvi ja vuosi 2004)

This article reports the results of a population survey in autumn 2004. First, trends in drug use are studied by comparing the 2004 data with materials collected in the same way in 1992, 1996, 1998 and 2002. Secondly, the relationship between drug use and alcohol consumption is discussed. This latter aspect is of spe-

cial interest in Finland today following on the changes in the alcohol environment in spring 2004 (tax cuts on alcohol, the discontinuation of import quota within the EU and from Estonia). If alcohol consumption increases, will that have the effect of driving up the consumption of other substances (addition hypothesis) or on the contrary, will drug use decrease and be substituted by increased alcohol consumption (substitution hypothesis)?

The data for the research were collected in a postal questionnaire in autumn 2004. A random sample of 3,992 (=n) persons aged 15–69 was drawn from the central population register. A total of 2,526 persons responded, giving a response rate of 63 per cent. According to the results the tendency for drug use and experimenting to increase has slowed down since the turn of the millennium. The population survey therefore lends support to observations that the drug situation in the county is calming down. The increase in alcohol sales and tourist imports is not driving up the level of drug use.

In order to gain a clearer picture of the relationship between drug use and alcohol consumption, we have linked the results for 1998, 2002 and 2004 into one dataset which comprises more than 7,000 respondents. This study lends support to the observations by Juha Partanen in his article *Wet high* (1994) about the close links between drug use and alcohol consumption. Drug use is clearly most common in the tertile of heaviest drinkers. Finnish drug culture ties in closely with alcohol culture, even though they are often discussed as if they were completely separate phenomena.

Drinking to inebriation is most common among cannabis users. More than one-half of them reported drinking six or more units of alcohol at least once a week. Only a very small proportion of cannabis users

never drinks to inebriation. In the urban life-styles of younger people the use of cannabis is interwoven with frequent clubbing and party-style drinking patterns. Another indication of the intertwining of drug and alcohol cultures is found in the group of mixed users, who not only drink heavily but also use various drugs and medicines. It would seem that the risk of drug use is increased by the early onset of bout drinking.

There is as yet not enough evidence to confirm the addition hypothesis. However, given the close links of drug use with alcohol consumption, it certainly is a possibility that if alcohol consumption sharply increases, this might trigger an increase in drug use and experimenting, particularly among young people. The substitution hypothesis, on the other hand, does not seem very likely. On the contrary, it seems that drug use in Finland ties in rather closely with drinking to inebriation.

The methods of qualitative research should also be put to use in studying the associations between drug use and alcohol culture.

KEY WORDS

Drug use, alcohol consumption, drinking patterns, medical substances, youth, adults, survey, Finland